

“Kweek nieuwe Willie Wortels”

Hoe zou de Nederlandse samenleving er anno 2025 uitzien? Welke invloed krijgen de economische crisis, de milieuproblematiek en het populisme in de politiek? Wat betekent dat voor cultuur en onderwijs? Trendwatchers zien de menselijke maat, zelfredzaamheid en duurzaamheid terugkeren en de fysieke en digitale wereld samenvloeien. Eén ding is duidelijk: als het onderwijs niet snel ruimte maakt voor vakken die de creativiteit stimuleren, leiden we kinderen op voor een wereld die er straks niet meer is. De toekomst vraagt om uitvinders en rebellen.

“Ik zie de Nederlandse samenleving verhard en het populisme terrein winnen”, zegt Rick van der Ploeg, oud-staatssecretaris van cultuur. Samen met Karin Adelmund, destijds staatssecretaris van onderwijs, was hij de initiatiefnemer van het project *Cultuur en School*. “Halbe Zijlstra heeft die klok grotendeels weer teruggedraaid. Ik stoer me daar enorm aan. Maar je kunt het hem niet persoonlijk aanrekenen. Hij is meegevaaren op de populistische bezuinigingsgolf van zijn kabinet. Ook steeds meer burgers willen snijden in het budget voor kunst en cultuur.”

“Kunst en cultuur leren kinderen ruimdenkend te zijn. Het biedt tegenwicht aan het idee dat iedereen die anders is of anders denkt, vreemd of verdacht zou zijn.”

En dat terwijl juist met het oog op de toekomst cultuureducatie volgens hem onmisbaar is. “Kunst en cultuur leren kinderen ruimdenkend te zijn. Het biedt tegenwicht aan het idee dat iedereen die anders is of anders denkt, vreemd of verdacht zou zijn.” Dat is hoog nodig: “Vergeleken met de Britten of Amerikanen, loopt Nederland enorm achter op integratiegebied. In Engeland is iedereen gewoon Brit, net als in Amerika waar je *Afro-American* of *Latin-American* bent. Hier lijken mensen met een andere geboortegrond al snel ofwel een bedreiging ofwel hulpbehoevend. Ik zie die manier van denken niet verbeteren en ik vrees dat het tot groeiende onvrede en polarisatie leidt.”

“Cultuureducatie gaat ook over de vraag hoe je met elkaar omgaat”, benadrukt hij. “Wie kennismaakt met kunst leert

fantaseren en verder te kijken dan zijn neus lang is. Het leert kinderen door allerlei brillen naar de wereld te kijken en mee te gaan in een andere manier van denken of in de belevingswereld van anderen.”

Heeft hij die ervaring zelf ook? “Ik heb 100 beeldschermen in mijn hoofd en dat is een groot goed. Ik hoef niet alles wat ik wens daadwerkelijk te doen. Een mooie reis, of een nieuwe liefde? Ik kan het me ook verbeelden. In mijn hoofd kan alles.”

“Het is beter om de nadruk op creatieve vaardigheden te leggen. Daarin onderscheidt de mens zich van de techniek.”

Hij vertelt een anekdote: “Toen ik tien jaar was, vond ik een uilenbal waarin ik de botjes van een muis zag. Daardoor zag ik ineens de vergankelijkheid van het leven. Kennis opdoen is niet genoeg. Kinderen moeten ook naar buiten, zelf op ontdekkingstocht gaan. Als ze in een park zelf flora verzamelen voor biologie, raken ze nieuwsgierig en willen ze alles weten over hun vondsten. Een bezoek aan een museum of theater kan een vergelijkbaar effect hebben.”

Volgens Van der Ploeg is cultuuronderwijs van belang om de samenleving gezond te houden. “Cultuur is er al sinds de oudheid. Het vermogen om te dromen, je te verwonderen en je fantasie te gebruiken, is van nature aanwezig. Dat vermogen bied je een brede horizon. Juist in een tijd van crisis moet je de verbeelding stimuleren en cultuureducatie helpt daarbij.”

Volgzame schapen

Futuroloog Tony Bosma is initiatiefnemer van Extend Limits, een platform voor kennisuitwisseling over actuele trends en maatschappelijke ontwikkelingen. Hij denkt dat de economische crisis mensen wakker schudt en een mentaliteitsverandering op gang brengt. “In plaats van de focus op geld en groei ten koste van alles, zal zich een economie ontwikkelen waarin de menselijke maat weer terugkeert. Als tegenhanger van het bedrijfsleven en het grote geld, zie ik een stroming ontstaan van burgers die zelf het heft in handen nemen.”

Ook auteur en presentator Farid Tabarki, in 2012 verkozen tot Trendwatcher van het Jaar, ziet de zelfredzaamheid groeien. “Mensen maken zich minder afhankelijk van de overheid en het bedrijfsleven en gaan zelf aan de slag.” Als voorbeeld noemt hij het monteren van zonnepanelen op het dak van je huis, waardoor je minder afhankelijk bent van een energiebedrijf. Ook zonder de toeristenindustrie kun je een vakantie plannen, door van huis te ruilen of mee te doen aan *couch surfing*, ofwel gratis bij elkaar op de bank slapen. “Deze burgerinitiatieven nemen toe en op de lange duur zorgt het voor een radicale decentralisatie.”

Futuroloog Bosma: “Het vraagt wél om zelfstandige burgers, die creatief en innovatief durven te denken. Het on-

derwijs perkt de creativiteit juist in. Scholen zijn te sterk op prestaties gericht en stellen steeds hogere eisen aan hun leerlingen. Wie buiten de boot valt, lijkt al snel een probleemgeval en krijgt een etiket opgeplakt. Zo creëren we vooral volgzame schapen. Op het consultatiebureau krijg je al horen dat er een probleem is als de ontwikkeling van je kind niet in de gemiddelden past. Het is toch juist geweldig als het ene kind anders is dan het andere?”

“Met een film, verhaal of voorstelling kun je een situatie zichtbaar en bespreekbaar maken, denk maar aan science fiction.”

Het onderwijs loopt achter en legt de nadruk op de verkeerde vaardigheden, vinden beiden. Bosma: “De technologie ontwikkelt zich pijlsnel en streeft de menselijke intelligentie veelal voorbij. Een vak als rekenen raakt daardoor uit de tijd, rekenmachines kunnen dat toch veel beter dan kinderen? Het is beter de nadruk op creatieve vaardigheden te leggen. Daarin onderscheidt de mens zich van de techniek.”

Heeft cultuureducatie in die zin de toekomst? “Natuurlijk,

bezig zijn met kunst bevordert het creatief denken”, zegt Tabarki. “Dat helpt je te dealen met een veranderende samenleving. Met een film, verhaal of voorstelling kun je een toekomstige situatie alvast zichtbaar en bespreekbaar maken, denk maar aan *science fiction*.”

**“Maak kinderen nieuwsgierig.
Stimuleer ze om creatief te denken
en nieuwe uitvindingen te doen.
We moeten nieuwe Willie Wortels
en professors Barabas kweken.”**

Bosma vult aan: “De jeugd moet de ruimte krijgen onderscheidend te zijn en leren om autonoom te denken. Durf je zekerheden in twijfel te trekken en stel je open voor nieuwe dingen. Als je mensen vraagt ‘waarom doe je dit zo en niet anders?’, schieten ze vaak ineens wakker. In de toekomst hebben we vooral creatieve rebellen nodig.”

Nieuwe Willie Wortels

Trendwatcher Adjiedj Bakas schrijft boeken en is een veelgevraagd internationaal spreker. Hij vindt dat de toekomst om speels onderwijs en maatwerk vraagt. “Het onderwijs wordt echter in toenemende mate gestandaardiseerd. Veel jongeren kunnen goed met hun handen werken. Waarom moeten zij, net als andere leerlingen, een stapel boeken lezen voordat ze een wasmachine mogen repareren? Terwijl ze al doende veel beter leren?”

Volgens Bakas is de norm van de middenklasse opgelegd aan alle bevolkingslagen. “Ook aan de maar liefst 80 procent van de leerlingen die naar het vmbo gaat. Ik zie het cynisme van de elite over deze jongeren, die zogenaamd te dom zijn, toenemen. Dat maakt me bezorgd,

want het bevordert de klassenscheiding.”

Zorg voor diversiteit in het onderwijs, is zijn advies. Ook in het kunstonderwijs. “Ik vind de MBO kunstvakopleidingen goed. Kunst met ambacht verbinden maakt het toegankelijk voor een grote groep jongeren die anders buiten de boot valt.”

Over het HBO kunstonderwijs is hij kritisch: “Tijdens een lezing op de Rietveldacademie zei ik de studenten: ‘Jullie hebben veel goede ideeën maar wat jullie maken, vind ik niet mooi. In de beeldende kunst zie ik niets bijzonders gebeuren. Kom eindelijk eens met iets echt nieuws dat mensen vooruit helpt en hen energie geeft.’ Ik zie te veel types die alleen poseren als kunstenaar of de ondergang prediken. Waarom mag je niet positief zijn? Kunstenaars, maak ons vrolijk!”

Het ziet er minder somber uit dan iedereen denkt, vindt Bakas. Hij ziet het huidige kapitalisme overgaan in wat hij biokapitalisme noemt, met oog voor een meer duurzame samenleving. Biotechnologie speelt daarin een belangrijke rol. “In mijn laatste boek *The Future of Food* beschrijf ik hoe Amerikaanse wetenschappers nieuwe bacteriën gekweekt hebben die stoffen als olie, goud en aluminium uitscheiden. In Brazilië is een paddenstoel ontwikkeld die plastic opeet. Het kan allemaal nog goed komen met het milieu.”

“Nieuwe media heten in de nabije toekomst gewoon media en zullen nog meer dan nu overal aanwezig zijn.”

Het onderwijs moet vooruitlopen op deze nieuwe ontwikkelingen, vindt hij. “Maak kinderen nieuwsgierig. Stimuleer ze om creatief te denken en nieuwe uitvindingen te doen. We moeten nieuwe Willie Wortels en professors Barabas kweken.”

Net als technologie hoort cultuuronderwijs een stevige plek te krijgen, liefst in alle vakken, vindt hij. "Omdat cultuur de creativiteit stimuleert die de samenleving nodig heeft." Is hij zelf een kunstliefhebber? "Kunst biedt mij veel inspiratie en helpt mij *out of the box* te denken. Ik heb die liefde niet van mijn ouders meegekregen, maar mijn hele huis en kantoor staan vol kunst."

Van docent tot leercoach

"Vooral nieuwe media zijn een bron van maatschappelijke veranderingen", zegt Klaas Kuitenbrouwer die als program-mamanager bij het Virtueel Platform, Kennisinstituut voor E-cultuur werkt. "Nieuwe media heten in de nabije toekomst gewoon media en zullen nog meer dan nu alomtegenwoordig zijn."

"De docent is niet langer degene die de wijsheid in pacht heeft, want hij kan nooit meer weten dan wat er ook met eenvoudige zoekhandelingen op internet te vinden is."

Hij ziet de fysieke en de virtuele wereld steeds meer in elkaar overlopen. "De informatie die in de media is te vinden, zal via betere mobiele devices, preciezere GPS en andere technieken vanzelfsprekender een weg vinden naar de fysieke wereld." Hetzelfde geldt voor de kunstwereld. "Nu al zijn je PC, laptop en iPad de nieuwe theaters, speelhallen, bioscopen, bibliotheken en concertzalen. Met nieuwe vormen van mediakunst en een publiek dat interactief is."

Internet verandert volgens hem de manier waarop jongeren leren, denken en deelnemen aan het sociale leven en ook de rol van de docent zal veranderen. "De docent is niet langer degene die de wijsheid in pacht heeft, want hij kan nooit meer weten dan wat er ook met eenvoudige zoekhandelingen op internet te vinden is. Zijn rol verandert daarom in die van leercoach, die kinderen begeleidt en stuurt bij het leerproces. Zodanig dat hun leerlingen de nodige vaardigheden opdoen om zelfstandig en in een eigen leerstijl kennis te verwerven." Het ontwikkelen van creatieve vermogens is daarbij cruciaal, vind ook Kuitenbrouwer: "Spelen, vragen stellen, experimenteren en voorbij het vanzelfsprekende durven denken, is ook in de toekomst het begin van alle leren."

Denkt hij dat gedrukte lesboeken en literatuur hierdoor gaan verdwijnen? "Nee, ik denk dat het elkaar zal aanvullen. Het boek zal zichzelf heruitvinden en een andere functie krijgen. Net zoals met de schilderkunst is gebeurd toen de fotografie opkwam en het niet meer nodig was portretten te schilderen."

Auteur Tabarki vindt dat het onderwijs ook aan moet sluiten bij de technische ontwikkelingen in de nieuwe media. "In Estland leren schoolkinderen vanaf zes jaar om zelf te programmeren. Dat zouden we in Nederland ook moeten doen. Het is belangrijk dat kinderen ook leren hoe een laptop of iPad er van binnen uitziet en technisch in elkaar steekt."

Meisjesgedrag de norm

Emeritus hoogleraar pedagogiek Louis Tavecchio aan de Universiteit van Amsterdam vraagt aandacht voor de feminisering van de samenleving en vooral het onderwijs. "Al is er vooral elders in de wereld nog veel te verbeteren voor vrouwen, in Nederland heeft de vervrouwelijking een voorlopige top bereikt", vindt hij. "Het is al vaak onderzocht, in het onderwijs en de kinderopvang werken overwegend vrouwen. Op crèches is het percentage vrouwen 99 procent en in het basisonderwijs 87 procent. Een artikel in het Friesch Dagblad kopte om die reden zelfs 'Vaarwel meester'."

Volgens Tavecchio leidt het, vaak ongemerkt en onbedoeld, tot het idee dat meisjesgedrag de norm is. "Meisjes zijn nogal eens de favoriete leerlingen van zowel juffen als meesters. Jongens zijn, als je generaliseert, minder rustig en volgzzaam en lijken dan al snel brutaal en lastig. Mannelijke leerkrachten aantrekken zou daarin meer evenwicht kunnen brengen. Laat jongens zien dat ook zij moeten zorgen en koesteren, maar geef ze ook de ruimte om zich als jongens te gedragen." Voor de assertiviteit van meisjes is het goed als ze meer mannelijke rolmodellen zien op school.

Het onderwijs kan jongensgedrag ook stimuleren door meer ruimte voor beweeginsonderwijs. "Stevia rennen. klimmen.

Zo ziet uw illustrator de toekomst.

Museum over klimaatverandering

zwemmen of balspelen, daar moeten hoog nodig meer lessen voor komen, mét vakdocenten.” Ook kunstvakken kunnen zowel meisjes als jongens de ruimte geven zich eens flink uit te leven en hun energie te kanaliseren, denkt hij. “Door niet alleen bezig te zijn met fijne motoriek, maar ook de meer grofmotorische en ruimtelijke ontwikkeling te stimuleren. Door grotere dingen te bouwen, te timmeren en met verf en kwasten in de weer te gaan.”

Jongensboeken lezen of stoere films zien, kan werken als een uitlaatklep. De film *Brammetje Baas* vind ik daarvan een geweldig voorbeeld, die laat perfect zien hoe een energiek jongetje in de knel raakt door te veel regels.”

Onderwijs, en ook kunsteducatie moeten aansluiten bij de natuurlijke aanlegfactoren van alle leerlingen. “Als je kijkt naar de geschiedenis van de mensheid heeft mannelijke agressie veel kapotgemaakt. Maar als je testosteron, een tot actie en exploratie aanzettend hormoon, weet te kanaliseren krijgt het juist een positieve uitwerking.”

Schaars en kostbaar

Aan de vooravond van de grootste bezuinigingen ooit op cultuur, vragen futurologen en trendwatchers juist aandacht voor creatieve vakken en creatief denken. Bezig zijn met kunst biedt kinderen en jongeren een uitlaatklep. Het stimuleert ze ruimdenkend en verdraagzaam te zijn voor anderen. Creativiteit is wat de mens onderscheidt van de techniek en in de toekomst zal het misschien een schaars en kostbaar goed zijn.

Bekijk een wake up call van Tony Bosma, Farid Tabarki over Europe's twentysomethings en het Youtube-kanaal van Adjiedj Bakas: www.cultuurplein.nl/trendwatchers

Meer informatie

Adjiedj Bakas

T 020-6271 017

info@bakas.nl

www.bakas.nl

Twitter: @AdjiedjBakas

In *De Staat van Morgen* geeft Adjiedj Bakas zijn visie op de toekomst, met een inleiding van Jan Marijnissen. Sdu Uitgevers. Prijs: 24,95 euro. Bestellen: www.bakas.nl

University of Oxford

Rick van der Ploeg

rick.vanderploeg@economics.ox.ac.uk

www.economics.ox.ac.uk/members/rick.vanderploeg

Studio Zeitgeist

Farid Tabarki

farid@studiozeitgeist.eu

www.studiozeitgeist.eu

twitter.com/studiozeitgeist

Extend Limits

Tony Bosma

T 06-2908 1352

www.extendlimits.nl

Twitter: @tonybosma

Virtueel Platform

Klaas Kuitenbrouwer

T 020-6273 758

klaas@virtueelplatform.nl

www.virtueelplatform.nl

Universiteit van Amsterdam

Louis Tavecchio

T 06-2506 0965

l.w.c.tavecchio@uva.nl

home.medewerker.uva.nl/l.w.c.tavecchio

nl.wikipedia.org/wiki/Louis_Tavecchio